

1. ÁSATÁS RÖVID LEÍRÁSA

Pilisszentiván – Hárs-erdő
2025. szeptember 08. – 2024. szeptember 23.

Feltárási engedély száma: PE/EPO/2080-3/2025.

Lelőhely nyilvántartási azonosító: 82127

A feltárást végző intézmény: ELTE BTK Régészettudományi Intézet

A feldolgozást végző intézmény: ELTE BTK Régészettudományi Intézet

Humusztolás: 2025.09.08.

Feltárás (bontás): 2025.09.08. – 2025.09.23.

Az ELTE BTK Régészettudományi Intézete elvégezte 2025.09.08–2025.09.23. között Pilisszentiván–Hárs-erdő (82127) régészeti lelőhelyen, a Pilisszentiván Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap, Épített Örökség Kollégiuma által támogatott tervásatást.

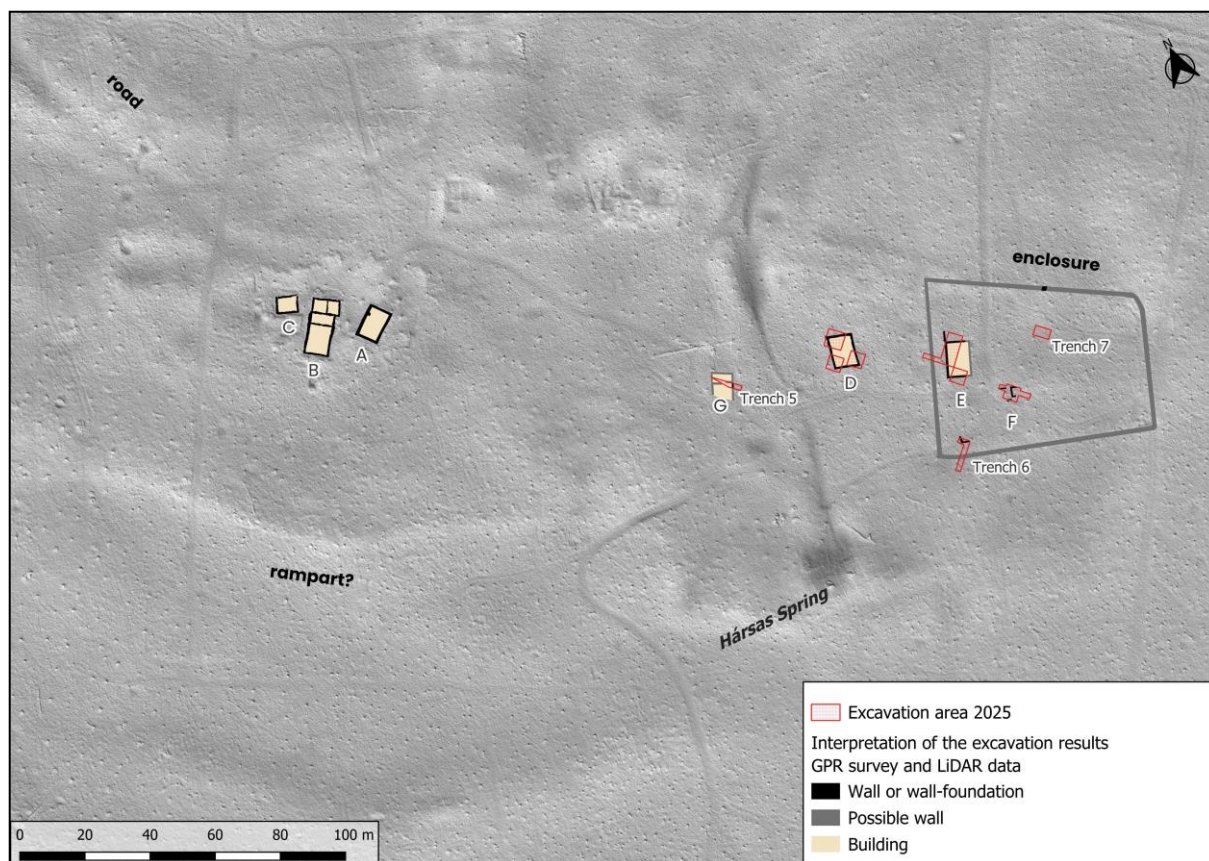
A humusztolt terület: 215 m² nagyságú volt,
ebből feltárt pozitív (10 méteres poligonnal számolva): 215 m²,
negatív: 0 m².

Pilisszentiván–Hárs-erdő lelőhely a Budai-hegyek földrajzi kistájának alacsony, természetes, középhegységi teraszán helyezkedik el, az Aranyhegyi-pataknak vizet adó, Hársas-forrás környezetében. A lelőhely a Hárs-hegy északkeleti oldalán, a Pilisszentivánról északnyugatra kivezető földút és a mellette álló mai vízmű fölött helyezkedik el. A lelőhelyet 2009-ben Marlok Tamás azonosította. 2015-ben Repiszky Tamás ásott a területen, de 2014–2018. között több kutatás is folyt a helyszínen. Az eredmények közzététele és a leletanyag kiértékelése nem történt meg. A leletanyag egy része a „Pilisszentiván története a római korban” c. kiállításon, a József Attila utca 9-ben tekinthető meg, másik részét pedig a Ferenczy Múzeumi Centrumban őrzik. Ezek alapján három római korra keltezett, kőalapozású épület került a 2014–2018 közötti időszakban azonosításra. 2023-ban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Régészettudományi Intézete végzett talajradaros kutatást a lelőhely központi területén, illetve 2023 márciusában Simon Bence vezetett a helyszínen kísérleti lézeres felszínskennelést. Előbbi kutatás során további kőépületekre utaló anomáliákat észleltek, utóbbi esetben pedig a településre felkanyarodó mélyutat, és a települést keleti irányból lezáró kőkerítés vonalát, illetve további emberi felszínalakítás nyomait határozták meg. Pilisszentiván Község Önkormányzatának anyagi támogatásával 2023 őszén szintén az ELTE Régészettudományi Intézet végzett tervásatást, amelynek keretében geodéziai pontossággal felmérték a korábbi években feltárt épületeket, illetve az épületek relatív és abszolút kronológiáját is sikerült finomítani. Emellett számos, a római kori vidéki életmódra utaló helyi és importtárgyak (lokális jellegű kerámia, üvegpalack, homokbeszórásos pohár, fibulák, kerámia pecsétlő, fenőkövek) kerültek elő, amelyek többségét a 1-2. századra lehetett keltezni. Az ásatásról szóló jelentés a *Dissertationes Archaeologicae* 2023-as számában került megjelentetésre 2024 tavaszán.¹

¹ Simon et al. 2024.

2024-ben a település támogatásával a roncsolásmentes kutatások folytatódtak. A vizsgálat alapján a 460 m hosszú, 80-100 m széles plató egészen felismerhetőek emberi felszínalakításhoz köthető nyomok. Emellett augusztus hónapban, szintén önkormányzati forrásból magnetométeres és talajradaros vizsgálatokat folytatott az ELTE Régészettudományi Intézet, főként a Hársas-forrástól keletre. A kutatott 9410 m²-es területen a számos mágneses anomália és a kerítésfal mellett három újabb épületmaradvány került azonosításra.

A 2024. évi októberi tervásatást elsősorban az augusztusi kutatás eredményeinek felülvizsgálatára szerveztük. A feltárás során három újabb kőalapozású épület falait, kemencéket és a település kerítését azonosítottuk és vizsgáltuk meg. Az épületekből 2-3. századi mindennapi életmódhoz kapcsolódó leletanyag került elő.²

1. ábra – A lelőhely K-i területének lézeres felszínskenneléssel előállított képe, a feltárt épületmaradványokkal (fekete és krémszín), a feltételezett falakkal (szürke) és a 2025-ös feltárássra kijelölt területekkel (piros). Készítette: Simon Bence.

A 2025. évi szeptemberi tervásatást a tavalyi eredményekre alapozva terveztük. Célunk az volt, hogy a 2024-ben részlegesen kutatott épületek/építmények alaprajzát, építésük idejét és funkcióját jobban megismerjük, de kisebb szondázást is tervezünk olyan helyszíneken, amelyek a településszerkezeti kérdéseket voltak hivatottak pontosítani. A tavaly azonosított épületeket, a 2023-as elnevezéseket folytatva, nyugatról kelet felé „D”, „E” és „F” betűkkel jelöltük.

A „D” épület környezetében, amelyet tavaly az 1-4. szelvényben kutattunk, két újabb, 4,5×4,5 m-es szondát nyitottunk, amelyekbe az épület DK-i és DNy-i sarka esett bele.

² Simon et al. 2025; Müller–Simon–Rupnik 2025.

Emellett újra megnyitottuk az 1. szelvényt és elbontottuk a 2., illetve 3. szelvénnel közös metszetfalakat, így ez a szelvény 5×5 m-esre bővült.

Az „E” épület K-i és É-i kiterjedését egy 4,5×4,5 m-es délkeleti szelvénnel és egy L alakú, keleti oldalán szelvényként kiszélesedő szabálytalan, északnyugati szondával terveztük vizsgálni. Utóbbit a tisztítási folyamatok során K felé 1 m-rel eltoltuk, illetve É-i irányba 4 m-rel kibővítettük. Az „F” épületet a tavalyi, 3. árok K-i és Ny-i, szabálytalan bővítésében kutattuk. A geofizikai kutatások alapján meghatározott, a „D” épülettől és a forrás vízmosásától Ny-ra elhelyezkedő építményt a 10×1,5 m-es 5. árokkal terveztük átmetszeni, viszont a turistaút épségének megőrzése miatt csak egy trapéz formájú árok kijelölésére volt lehetőségünk. A déli kerítésfalat és az itt elhelyezkedő jelenségeket a 10×1,5 m-es 6. árokkal, az „E” épülettől ÉK-re és az „F” épülettől É-ra elhelyezkedő mágneses anomáliát pedig a 3×5 m-es 7. árokkal vizsgáltuk.

Az ásatást a terveknek megfelelően a lágyszárú aljnövényzet elpusztulását követő őszi, természetvédelmi szempontból kockázatmentes, erdőműveléssel nem érintett időszakban végeztük. A feltárás tizenkét munkanapot vett igénybe és 215 m²-en folyt. Az ásatás folyamán követtük a vonatkozó jogszabályi előírásokat, így rétegekövető, fényképpel és rajzzal dokumentált feltárás történt. A leletanyag kezelése és nyilvántartása során szintén stratigráfiai egység-alapú dokumentációt valósítottunk meg.

A „D” épület esetében a tavalyi helyzethez hasonlóan mindegyik szondában néhány centiméteres humuszréteg elbontását követően bukkant elő az épület apróra tört köves omladéka vagy a falak kiszédésének árka. A DK-i sarokban az É-D-i fal gyakorlatilag az avar alatt kibontakozott, a K-Ny-i falat azonban szinte teljesen kiszedték, csak a legalsó, az épület külső oldalán elhelyezkedő mészkő tömbök sora volt megfigyelhető. A DNy-i szondában teljesen kibontottuk az épület DNy-i sarkában, változatos méretű és típusú kövekből kialakított kemencét. A tavalyi megfigyelésekhez képest megállapítható volt, hogy a kemence legalsó kőszora nagyméretű homokkövekből épült, amelyek a felmenő kemencefal síkjából kiugrottak. Ezek vonala az ÉK-i oldalon megszakadt, így emiatt itt feltételezhető a kemence szája. Ugyanezt látszik erősíteni, hogy a kövek aljával egy szintben a föld vörösre égett, pontosan abban a mélységben, ahol a régészeti leletek és az épület ÉNy-i részében azonosított kőlapok alapján a járószint feltételezhető. A kemence felmenő falában egy félbetört örlőkő

2. ábra – A „D” épület kövel rakott kemencéjének kibontott állapota. Készítette: Simon Bence.

darabját találtuk másodlagosan felhasznált állapotban.

Az ÉK-i területen elhelyezkedő kőlapos járószintet teljes terjedelmében kibontottuk, amely szabályos, 2,8×1,8 m téglalap formát mutatott. A kőlapok alatt még 2024-ben egy beásás feltjét találtuk, amely a kőlapok elbontását követően egy 2,5×2,5 m-es, négyzetes sekély jelenségnek bizonyult. Betöltéséből némi házi kerámia, illetve egy közép-galliai, La Graufesenqueből származó *terra sigillata* edény töredéke került elő. A Divixtus mester műhelyéhez köthető, Drag. 37-es formájú tál Kr. u. 140-160 között készülhetett, majd került Pilisszentivánon földre. Ez alapján a kőlapos, belső járószintet legkésőbb a markomann-szarmata háborúkat megelőzően megépítették, így a kőalapozású épület sem keltezhető későbbi időpontra. A négyzetes beásás értelmezése problematikus, lakó funkciója kérdéses, ugyanis szerkezeti elemekre utaló nyomokat nem találtunk, habár nagy mennyiségű faszén került elő a jelenség DNy-i sarkában, ahol a *terra sigillata* tál töredékei jelentkeztek.

3. ábra – A „D” épület É-i részén előkerült, kőlapokkal fedett felszín és az alatta elhelyezkedő gödör kibontott állapotban. Készítette: Simon Bence.

A „D” épület szerkezetére vonatkozóan csupán néhány szerényebb eredményre jutottunk, ugyanis szárazon rakott alapfalakat tártunk fel idén is, és a bejárat kérdése sem tisztázódott egyértelműen. Az épület kőalapozásának legalsó kősora nagyobb szélességben egyedül a Ny-i oldal közepén hiányzott, de miután a K-i oldalon egy fa gyökerei miatt nem tudtuk a falat a legalsó kősorig feltárni, nem eldönthető, hogy a bejárat ezen vagy a K-i oldalon helyezkedett el. Az É-i és D-i falak megszakítás nélküli vonala valószínűtlenné teszi, hogy bejárat az épületnek ezen rövidebb oldalai mentén lett volna. A szerkezetben korábban feltételezett szabályosság az ÉK-i és DK-i sarok feltárását követően mindössze annyiban módosult, hogy az épület nem szabályos téglalap alaprajzú, mert a falak nem derékszöget zárnak be egymással.

Az „E” épület környezetében nyitott szondák területén az épület Ny-i és D-i alapfalait tártuk fel, illetve az ÉNy-i szonda Ny-i nyúlványában igazolni kívántuk az É-D-i kerítésfal

LiDAR alapján feltételezett vonalát. Utóbbi kérdésben nem jártunk sikerrel, ami az adatok helytelen értékelésének vagy a körülményeknek volt köszönhető. Talán a szonda területére eső fa alatt jelentkező nagy mennyiségű homokkő rajzolhatta volna ki a kerítésfal vonalát – de nem volt már lehetőségünk arra, hogy a szonda Ny-i nyúlványát É-i vagy D-i irányban eltolva a kérdésben pontosabb adatokhoz jussunk.

A szonda további területének feltárása viszont bebizonyította, hogy a „D”-hez viszonyítva az „E” épület nagyobb, több helyiséggel rendelkező lakóház. A tavalyi 2. árokba és bővítményébe eső jelenségekből nem derülhetett ki, hogy az épület DNy-i sarokban kemencével fűtött helyisége 10 m hosszú, és hogy az épület É-i irányban tovább folytatódik. Az épület déli helyiségének D-i és É-i falán ugyanis egyaránt megfigyelhető volt egy-egy bejáratként értelmezhető, kb. 1 m szélességű szakasz, ahol az egyébként nagy homokkövekből rakott alapozások vonala megszakadt. A tavalyi árkunk pontosan ezt az É-i omladékszakaszt érintette. Az épület K-i zárófala a nyitott szondákon kívül esett, így ennek meghatározása a következő idény feladata lehet. Teljesen feltártuk a lakóhelyiség kemencéjét, amelynek kemény platnija szépen kirajzolta a fűtőberendezés tojásdad formáját. A kemény platni alapján feltételezzük, hogy a kemence szája K felé nyílt. A járószintet ebben a helyiségben nem sikerült egyértelműen meghatározni. A leletanyag főként a szárazon rakott falak aljával egy szintben, azokhoz közel jelentkezett. Az épület elhagyásának idejét jelezheti az a kemencétől kb. 15 cm-re, DK-re jelentkező Drag. 37-es *terra sigillata* edény peremtöredéke, amely a 3. század elejére keltezhető és a mai Bajorország déli területéről importáltak.

4. ábra – Az „E” épület 2025-ben előkerült falainak távlati képe. Készítette: Simon Bence.

Az épület É felé következő helyiségében egy tavaly már azonosított, de akkor még kemenceplatninak tartott, apró köves járószint kiterjedését sikerült megállapítani. A járószint nem csatlakozott a déli helyiséggel közös falhoz, attól némileg É-ra kezdődött viszont a helyiség teljes feltárt szélességében jelentkezett. A járószinten fekvő köves omladék alól néhány nagyobb méretű háztartási kerámia edény töredéke került elő. A járószintről földmintát is gyűjtöttünk, ugyanis abban szenült maradványokat észleltünk.

Az „E” épület alapfalai kizárólag homokkövekből épültek, ami talán későbbi építési időpontra utal az „A”, „B”, „D” épületekhez viszonyítva. A „B” épület esetében ugyanis megfigyeltük, hogy a mészkő alapozáshoz az épület bővítése során a toldalék helyiségeket homokkövekből építették, ami az építőanyag-forrás változására utalhat.

Az „F” épület területén nyitott 3. árok bővítményeiben idén újabb falakat találtunk, de az alaprajzot így sem sikerült maradéktalanul tisztázni. A szárazon, homokkövekből rakott falak által határolt területen belül a kőomladék és a kemény feltöltés miatt lassan kellett haladnunk. Kiderült, hogy a tavaly Ny-i osztófalnak feltételezett jelenség nem fal, hanem kőomladék, amely alatt egy kemény, átégett, vörös paticsal kevert réteg jelentkezett. Ugyanez a típusú feltöltés bukkant fel az igazolt, tavaly „K-i” osztófalként jelölt 40 cm vastag faltól K-re is, bár talán itt talán kevésbé volt intenzív a vörös patics jelenléte. A feltöltéseket É felől egy 1,2 m-es szakaszon megszakadó, kb. 55 cm vastagságú fal zárta le. Annyi bizonyos, hogy az építményt K-i és D-i irányban sikerült lehatárolnunk, de a belső falszakaszok bizonytalan vonala, a kis megnyitott felület és egy É-i irányba leágazó fal miatt nem tudtuk az alaprajzot és a funkciót tisztázni idén sem. A vörös-paticsos feltöltés tetején számos vastárgyat, például láncot, szögeket, illetve kerámiatöredékeket találtunk, ami egyértelművé teszi az építmény római korát.

5. ábra – Az „F” épület 2025-ben kibontott állapotának távlati képe. Készítette: Simon Bence.

Az 5. árkot a geofizikai módszerek által feltételezett épület igazolására nyitottuk és a keleti harmadban megtaláltuk a keleti zárófalat, amely az „A”, „B”, „D” épület alapfalaihoz hasonlóan nagyméretű mészkövekből épült. Az épület belső járószintje és Ny-i zárófala nem volt a szabálytalan szonda területén meghatározható. Miután az épület először 2025-ben került elő, a „G” betűjelet kapta.

A 6. árokban a magnetométer által kimutatható nagyméretű, gyengébb anomália, illetve a LiDAR felmérés alapján feltételezett kerítés feltárását céloztuk meg. Az árokban épített kerítést nem találtunk, de középen egy kb. 4 m szélességű, K-Ny-i irányú, világosbarna, faszénpettyes sekély jelenség került elő. Alatta egy ovális, 27×20 cm-es oszlophely is jelentkezett. A rétegekből miután leletanyag nem került elő, római koruk kérdéses. További természettudományos vizsgálatokra a talajból mintát vettünk. A 6. árok északi oldalán a „D” és „F” épület falazásához hasonló, homokkőből rakott, kb. 75 cm

vastagságú falsarok bontakozott ki. A kibontott falsarok két ága mintha nem derékszögben találkozott volna egymással, bár ezt a kis felület alapján nem lehetett teljes biztonsággal kijelenteni. Ugyanez érvényes a jelenség értelmezésére is, bár vastagsága alapján leginkább épületsaroknak tartható.

6. ábra - A „G” épület 2025-ben előkerült falai. Készítette: Simon Bence.

A 7. árok Ny-i végében megtaláltuk a tavalyi 4. árok D-i végében jelentkező hamus folt folytatását, amit az itt talált repeszmaradványok alapján bombatölcsér betöltéseként azonosítottunk. Emiatt a területet megfelelően, annak K-i oldalán mélyültünk. A DK-i sarokban várakozásainknak megfelelően egy vörösre átégett, leletanyag nélküli jelenséget találtunk. A lekerekített sarkú téglalap formájú jelenség fele esett a megnyitott 7. árok területére, betöltésében vörös patics és egész faszén darabok jelentkeztek. Inkább földbe mélyített, ipari rendeltetésű objektumnak, mint építménynek tartható. A jelenség környezetében salakanyagot nem találtunk.

A település területén az ásással párhuzamosan végzett fémkeresős kutatások is sikerrel jártak, ugyanis szerényebb vasleletek és néhány restaurálásra szoruló érem mellett egy szép állapotban megmaradt hagymafejes fibula is előkerült. A község római kori tárlatában két példány is ki van állítva, így egyre gyarapodik azoknak a leleteknek a száma, amelyek a helyszín 3-4. századi használatára utalnak, habár régészeti jelenséget egyelőre még nem tudunk ehhez az időszakhoz kötni.

Az idei feltárási idején során mindegyik megnyitott területen a várakozásoknak megfelelő eredmények születtek. A település fennállásának idejét a fémkeresős leletanyag alapján vélhetően ki kell majd tolni a 4. századig, de a feltárás során általános, 2-3. századi kerámia és fém leletanyagot tártunk fel. Elsőként kerültek elő a lelőhelyen 2-3. századi *terra sigillata* edények töredékei, amelyek továbbra is alátámasztani látszanak a fizetőképes és a római gazdaságba integrálódott lakosság jelenlétét a településen. A feltárt jelenségek alapján

megállapítottuk, hogy a „D” épületet legkorábban az Antoninus-korban építették, továbbá, hogy az „E” épület több helyiséges lakóház volt, amelyet a 3. század folyamán hagyhattak fel. Felszíni épületeket közvetlenül megelőző településobjektumot idén tártunk fel elsőként.

7. ábra – A 6. árokban a kép jobb oldalán kirajzolódó agyagomladék, illetve a bal szélén azonosított épületsarok távlati képe. Készítette: Simon Bence.

8. ábra – A 7. árokban feltárt tüzelőgödör képe. Készítette: Simon Bence.

Kiemelendő eredmény, hogy a forrás vízmosásától Ny-ra egy újabb épületet, a forrás túloldalán pedig egy falsarkot azonosítottunk. A K-i feltárási területen a feltételezett kerítés D-i és Ny-i vonalát nem sikerült igazolni, de mindkét irányban találtunk olyan nyomokat, amelyek a későbbi kutatás alapján még megmagyarázhatják a felszínszkennelés képe alapján kirajzolódó kiemelkedést. A „D” épülettől K-re eső jelenségek talán későbbi fázisba sorolhatóak, illetve az „E” épület kivételével inkább ipari tevékenységgel hozhatóak kapcsolatba.

Az ásatás lezárását követően 2025.09.29-én kézi munkaerővel és egy 90 cm-es nyomtávú, gumitalpas kotró-

rakodóval temettük vissza a geotextillel letakart falakat és kemencemaradványokat, majd adtuk vissza a területet a Pilisi Parkerdő Zrt. részére.

A feltárási munkatársai: Dr. Simon Bence, Dr. Johácz Szilvia, Hümpfner Dániel, Olasz Rita, Párkányi Bence régészek, Lenár Vilmos, Majorszki Fanni, Müller Ákos, Ray-Bene Julianna, Németh Lilla, Zemjánszky Ákos régésztechnikusok, Baukó Bence, Fodor Karina, Kiss Veronika, Kiss Szonja, Köhegyi Anni, Németh Lilla, Reményi Brúnó, Szalai Boglárka, Tardi Flóra régészhallgatók, továbbá Bondár Levente, Borsan István, Csillag Nóra,

Hámos Eszter, Jakus Attila, Kolozsi Zsombor, Magyar Tibor, Soós Balázs, Kovács László, Kovács Zoltán, Péchyné Zsófia, Radványi Béla, Sipos Gergő a Községi Régészeti Egyesület részéről. Emellett elsősorban térségbeli önkéntesként vett részt Bárdi Nándor, Brandhuber Attila, Cseresnyés Attila, Dinnyés László, Farkas Lizett, Gál Dorottya, Hadfi Szilvia, Koczóh Péter, Kovács Zoltán, Kreisz István, Laczkó Erika, Marlok Tamás, Richolm Erik, Richolm Péterné, Szalai Áron, Szundy Eszter, Tóth Gábor, illetve a Duna-Ipoly Nemzeti Park részéről Tóthné Becsei Katalin és Karlné Menráth Réka önkéntes.

A geodéziai felmérést az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetének Ókori Régészeti Tanszéke végezte el.

A leletek az elsődleges feldolgozás alatt az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetében kerülnek tárolásra.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Ferenczy Múzeumi Centrumban kerül végleges elhelyezésre.

2025.10.22.

Dr. Simon Bence

Simon, B. – Johácz, S. – Lenár, V. – Müller, Ákos – Rupnik, L. – Timár, L. 2025: Pilisszentiván-Hárs-erdő 2024: Newly excavated remains of an Early Roman village in the northwestern hinterland of Aquincum. *Dissertationes Archaeologicae*, 3(12), 467–479. <https://doi.org/10.17204/dissarch.2024.467>.

Simon, B. – Johácz, S. – Müller, Ákos – Rupnik, L. 2024: Excavation of a Roman settlement in the north-western hinterland of Aquincum (Óbuda, Hungary) at Pilisszentiván. *Dissertationes Archaeologicae*, 3(11), 655–665. <https://doi.org/10.17204/dissarch.2023.65>.

Müller, R. – Simon, B. – Rupnik, L. 2025: Marking irons (*signacula ferrea*) from Pannonia. *Archaeologiai Értesítő* 150, online first. <https://doi.org/10.1556/0208.2025.00118>.